

Muinsuskaitse eritingimused nr 208

Muinsuskaitse eritingimuste andja:

Asutus: Muinsuskaitseamet

Ametniku nimi: Reelika Niit

Väljastamise kuupäev: 03.03.2023

Muinsuskaitse eritingimuste taotluse ja hõlmatava mälestise andmed:

Taotluse number: 1280

Taotluse esitamise kuupäev: 19.01.2023

Taotleja: Riigimetsa Majandamise Keskus, esindaja Tarmo Põkka

Mälestise reg-nr: 15931

Mälestise nimi: Sagadi mõisa väravahoone

Muinsuskaitse eritingimuste taotlemise eesmärk: Väravahoone ja piirdeaia restaureerimis- ja ehitusprojekt

Muinsuskaitse eritingimuste andmise alus ja lähtedokumendid:

- Muinsuskaitse seadus (edaspidi: *MuKS*) § 50 lg 1–4; § 55;
- „Kultuurimälestiseks tunnistamine“ kultuuriministri 30.03.1998 määrus nr. 8, (RTL 1998, 147/148, 558);
- objekti ülevaatus 27.01.2023, osalesid taotleja esindaja Tarmo Põkka ning Muinsuskaitseameti Lääne-Virumaa nõunik Mirjam Abel ja eritingimuste peaspetsialist Reelika Niit.

Muinsuskaitse eritingimuste sisu ja põhjendused:

Hoone ajaloo lühike ülevaade

Sagadi (sks k *Saggad*) mõisa on esmakordselt mainitud 1469. aastal, mil see oli Von Risbiterite valduses. 1684. aastal läks mõis von Fockide aadliperekonna omandusse. 1750. aasta paiku lasi tollane rüütelkonna peamees Ernst von Fock mõisa püstitada ühekorruselise barokse peahoone. 1793–95 lasi Gideon Ernst von Fock ehitada mõisahoonet senisest ligi kaks korda pikemaks ning talle anti hilisbarokne väliskuju. Samal ajastul ehitati välja peahoone esist väljakut ääristavad stiilsed kõrvalhooned – peahoone vastas asuv väravatorn ning teineteise vastas asuvad nelja kaaravaga ait ja tall-tõllakuur. 1919. aastal võõrandati mõis Ernst von Fockilt.

Mõisahoones tegutses 1929–1974 kool. 1977. aastal algasid mõisakompleksis Rakvere Metsamajandi eestvedamisel suuremahulised restaureerimistööd, mis lõpetati suurelt osalt 1980. aastate lõpuks.¹ Praegu asuvad Riigimetsa Majandamise Keskusele kuuluvas mõisakompleksis metsamuuseum, hotell, restoran ja koolituskeskus.

Väravahoone koos kõrge piirdeaiaga rajati 1794–1795 mõisa esiväljaku põhjaküljele. Kuna väravatorni frontooni keskel oli suur ümmargune kell, mille sihverplaat avanes mõlemale küljele, siis oli ehitis rahvasuus tuntud kellatornina. Hoone paekivist maht on klassitsistlik, katus barokne. Väravatorni katus põles 1971. aastal Taotleja andmetel 1969. aasta kevadel kulupõletamise tagajärjel) ning hoone lagunes mitmed aastad. Väravahoone rekonstrueerimisprojekt valmis 1979. aastal ning taastamistööd lõpetati 1980. aastate esimesel poolel. 2008. aastal, kui koostati muinsuskaitse eritingimused väravahoone restaureerimiseks, oli katusekonstruktsioon ja kimmkate väga halvas seisukorras ja vajas asendamist. Samuti vajab korrastamist krohv hoone seintel.² Ehitustööd toimusid 2011–2012.

**Olemasolev seisukord ja kavandatavad tegevused. Algupärased materjalid ja traditsioonilised töövõtted mälestise restaureerimisel ja ehitamisel (MuKS § 3).
Põhjendused hea restaureerimistava rakendamiseks**

Mälestise restaureerimisel on eesmärk säilitada maksimaalselt algupäraseid hooneosi, detaile ja tagada selle terviklikkuse ja varem loodud väärtuse hoidmine ning taastamine.

Kavas on restaureerida katusekonstruktsioonid, asendada katusekate, restaureerida fassaad ja piirdeaed.

Katus ja katusekonstruktsioonid – Väravahoone oli algselt kõrge barokse kiivriga 8-tahuline katus/torn ning torni tipus ümar kuul. 20. sajandi alguse fotol on hoone kimmkatus, mis taastati 1980. aastate ehitustööde käigus. Katusekonstruktsioonid pärinevad samuti 1980. aastatest. 2011–2012 toimunud remondi- ja ehitustööde käigus tõsteti kellatorni konstruktsioon

¹ Sagadi mõisa ajalooline õiend. Koostaja Vabariiklik Restaureerimisvalitsus, H. Sirel. 1974. ERA.T-76.1.1852. Muinsuskaitseameti arhiiv P-2020; <http://mois.ee/viru/sagadi.shtml>;

² Hein, A. Sagadi mõisa kõrvalhooned. Arhitektuurimälestise pass. 1984. VLAKV.1.14; Muinsuskaitse eritingimused remont restaureerimistöödeks. Sagadi mõisa väravahoone. Koostaja OÜ Restaureerimisprojekt; Sagadi mõisa ajalooline õiend. ERA. .T-76.1.1852

maapinnale ning asendati ja proteesiti mädanikkahjustustega osad, samuti asendati ja proteesiti katusekonstruktsiooni amortiseerunud sarikad ja paigaldati uus kimmkate³. Katusekatte all on laudisest aluskatus. Kimmkate on praegu kohati halvas seisukorras – kimmid on kaardunud ja esineb läbijookse. Läbijookse on ka kellatorni plekk-katte ühenduskohtade vahelt. Seetõttu on kandekonstruktsioonidel näha mädanikkahjustusi. Kahjustunud konstruktsioonid asendada kvaliteetse puitmaterjaliga. Uueks katusekatteks kavandada kimm, millele võib kavandada veekindla aluskatuse (lahendus peab säilitama hoone proportsioonid). Alternatiivina on lubatud ka käsitsi valtsitud vask- või terasplekk tahvlitena. Eelistada vaskplekki, kuna see on väravahoone katusekuju arvestades lihtsamini paigaldatav ja hoonele sobivam.

Fassaadid – Hoone ruudukujulise põhiplaaniga kehand on paekivist. Läbipääs on läbi kõrge kaarportaali. Hoone on klassitsistliku välisilmega, räästa all on lai profileeritud hammaskarniis, mis portaali kohal moodustab kaarekujulise frontooni. Frontooni keskel oli algselt suur ümmargune kell. Esi- ja tagafassaad on rusteeritud. Sokliosa endub vähesel määral seinapinnast. Lõunapoolsel fassaadil on 2 mälestustahvlit ning kaarava ida- ja lääneseinas samuti 2 tahvlit aastaarvudega.

Fassaadid korrastati 2011–2012 toimunud restaureerimistööde käigus⁴. Praeguseks on krohv paiguti kahjustunud ja irdub. Sokkel on seinapinnast veidi eenduv ja värvitud valgeks. Värvikihti on mitmekordselt uuendatud, kuna see kipub seintelt irduma. Põhjuseks võivad olla nii sademeveed kui ka kapillaarniiskus müüridest, mis väljapoole kuivades värvi maha lükkab. Krohvida fassaad lubikrohviga, lubatud on ka hüdraulilise lubikrohvi või sooli siduva krohvisüsteemi kasutamine. Viimistleda lubivärviga, lähtudes algsetest värvitoonidest.

Piirdeaed – Piirdeaial on paekivist alusmüür. Kivide vahel on vajalik teha vuukimistöid. Aiapostidel vajab krohv uuendamist. Halvas seisukorras aialipid asendada.

Väärtuslikud tarindid ja detailid:

1. Hoone maht.
2. Paekivist kehand koos fassaadidetailidega: vahekarniis, hammaskarniis.
3. Mälestustahvlid (4 tk).
4. Paekivist trepp hoones.

³ Kaldam, E. Sagadi mõisa väravahoone restaureerimistööde muinsuskaitsejärelevalve aruanne. 2012.

⁴ Samas

Muinsuskaitse eritingimused

1. Sagadi mõisa väravahoone

- 1.1. Kahjustunud katuse- ja kellatorni konstruktsioonid asendada kvaliteetse puitmaterjaliga.
- 1.2. Uueks katusekatteks kavandada kimm, millele võib kavandada veekindla aluskatuse (lahendus peab säilitama hoone proportsioonid). Alternatiivina on lubatud ka käsitsi valtsitud vask- või terasplekk tahvlitena (eelistada vaskplekki).
- 1.3. Fassaad krohvida lubikrohviga, lubatud on ka hüdraulilise lubikrohvi või sooli siduva krohvisüsteemi kasutamine. Viimistleda lubivärviga. Viimistleda lubivärviga, lähtudes algsetest värvitoonidest.
- 1.4. Piirdeaia paekivist alusmüüris teha vuugiparandused lubimördiga, aiapostidel korrastada krohv ning halvas seisukorras aialipid asendada uute puidust lippidega olemasolevate eeskujul.

2. Üldised tingimused

- 2.1. Ehitusprojekt esitada eelprojekti staadiumis, kuhu lisada oluliste sõlmede joonised (MuKS § 50 lg 4).
- 2.2. Väravahoone katuse ehitus- ja restaureerimistöid võib teostada pädev ettevõtja ja enne tööde algust tuleb taotleda Muinsuskaitseametilt tööde tegemise luba (MuKS § 52 lg 1). <https://www.muinsuskaitseamet.ee/et/load>
- 2.3. Restaureerimistöode ajaks on kohustuslik tagada muinsuskaitsealine järelevalve. Muinsuskaitsealist järelevalvet võib teostada pädev isik, kes esitab Muinsuskaitseametile kuue kuu jooksul pärast tööde lõppu muinsuskaitsealise järelevalve aruande (MuKS § 55, § 56 lg 1–2).
- 2.4. Tööde teostaja on kohustatud säilitama ehitismälestisel töid tehes avastatud rajatise, tarindi, hooneosa, viimistluskihi, arheoloogilise kultuurkihi või muu leiu või asjaolu, mida seni tehtud uuringute käigus ei ole dokumenteeritud või millega projekteerimisel või tööde tegemise loa andmisel ei ole arvestatud, muutmata kujul ning teavitama sellest viivitamata Muinsuskaitseametit (MuKS § 60).

Muinsuskaitse eritingimuste kehtivus ja vaidlustamine

Muinsuskaitse eritingimusi on võimalik vaidlustada 30 päeva jooksul teatavakstegemisest, esitades vaide Muinsuskaitseametile haldusmenetluse seaduses sätestatud korras või kaebuse halduskohtule halduskohtumenetluse seadustikus sätestatud korras.

Muinsuskaitse eritingimused on mälestise ehitusprojekti lähtedokument (MuKS § 50 lg 1).

Muinsuskaitse eritingimused kehtivad viis aastat alates nende andmisest. Muinsuskaitseamet võib põhjendatud juhul pikendada eritingimuste kehtivust ühe korra, viie aasta võrra (MuKS § 51 lg 5).

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)

Reelika Niit

eritingimuste peaspetsialist

Lisa – Asendiplaan ja fotod

Lisa – Asendiplaan ja fotod

Asendiplaan. Väljavõte Maa-ameti kaardiserverist

Foto 1. Väravahoone u 20. sajandi algul. Foto taotleja valduses

Foto 2. Väravahoone 1960. aastal. Foto Veljo Ranniku, 1960

Foto 3. Väravahoone 1964. aastal. Foto Veljo Ranniku, 1964

Foto 4. Väravahoone u 1977. Foto allikas Sagadi mõisa inventariseerimine ERA.T-76.1.14824

Foto 5. Väravahoone 1984. aastal. Foto Ants Hein, 1984

Foto 6. Väravahoone põhjapoolne fassaad. Foto Reelika Niit, 27.01.2023

Foto 7. Väravahoone lõunapoolne fassaad. Foto Reelika Niit, 27.01.2023

Foto 8. Väravahoone idapoolne fassaad. Foto Reelika Niit, 27.01.2023

Foto 9. Väravahoone läänepoolne fassaad. Foto Reelika Niit, 27.01.2023

Foto 10. Väravahoone ja piirdeaed loode suunalt. Foto Reelika Niit, 27.01.2023

Fotod 11–13. Katusekonstruktsioon. Fotod Reelika Niit, 27.01.2023